

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Башкортостан

МКУ УО Ишимбайский район РБ

МБОУ СОШ с.Кузяново МР Ишимбайский район РБ

РАССМОТРЕНО
руководитель ШМО
учителей начальных
классов

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
Валиева Г.А.
Протокол №1
от «30» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор школы
Гимранова Р.М.
Приказ №66
от «30» августа 2024 г.

Ишмухаметова С.М.
Протокол №1
от «29» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном языке»

для обучающихся 1-4 классов

Кузяново 2024

АҢЛАТМА ЯЗЫУ

Башланғыс дөйөм белем биреүзең 1-4 кластары өсөн «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө эш программаһы (артабан – Программа) һәр укыу йылына предметтың йөкмәткеһен, укытыузың төп методик стратегияларын, «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметы алымдары аша укыусыларзы тәрбиәләү юлдарын билдәләй.

Программаның норматив базаһы:

- Рәсәй Федерацияһының конституцияһы;
- «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль законы (29.12.2012, №273-ФЗ);
- «Рәсәй халыктары телдәре тураһында» Рәсәй Федерацияһы законы (үзгәреш һәм өстәлмәләр менән) (25.10.1991 №1807-1);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең Федераль дәүләт белем биреү стандарттары (Рәсәй Федерацияһының мәғариф министрлығы тарафынан 31.05.2021 расланған, № 286);
- Башланғыс дөйөм белем биреүзең өлгө төп белем биреү программалары (дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән расланған, протокол № 1/22 18.03.2022);
- Өлгө тәрбиә программалары(дөйөм белем биреү буйынса федераль укытыу-методик берләшмәһе карары менән расланған, протокол № 3/22 23.06.2022).

Программа нигезендә федераль дәүләт белем биреү стандарттарының методологияһын тәшкит иткән системалы эшмәкәрлек карашы ята.

Программа Башкортостан Республикаһының һәм Рәсәй Федерацияһының башланғыс дөйөм белем туған (башкорт) телендә алып барылған мәғариф ойошмалары өсөн эшләнде, ул шулай ук «Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһен алып барған укытыусыларға методик ярзам күрһәтеүгә лә йүнәлтелгән.

Программа йөкмәткеһе системалы эшмәкәрлек принцибына ярашлы төзөлгән һәм федераль дәүләт белем биреү стандарттарының «Туған телдә әзәби укыу»

предмет өлкәһенә каралған башланғыс дөйөм белем биреү программаны үзләтереү һөҙөмтәләренә ирешеүгә йүнәлтелгән.

Программа башкорт телендә аралашкан һәм үз телен белгән укыусылар өсөн төзөлгән. Дәрәжә һәм эш программаһын төзөүсә авторҙар укыу материалының күләмен һәм йөкмәткән кинәйтә, балаларҙы үстереү һәм тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән эш төрҙәрен тәкдим итә ала.

Эш программаһын тормошҡа ашырыуға белем биреү ойшмаһы һәр төрлө белем биреү технологияларын, электрон укытыу сараларын, дистанцион укытыу ресурстарын кулланыу хокуғына эйә. Шулай ук Программаны үзләштереүҙә модуль принцибы ла кулланылырға мөмкин.

Укыусыларҙың белемгә ихтыяжын һәм кызыкһын үҙарын кәңәшләндереү максатында үзләштерелә торған программа сиктәрендә мәғариф ойшмаларының локаль акттарында каралған тәртиптә индивидуаль укыу, шул иҫәптән тизләтелгән укытыу пландары эшләнеү мөмкинлегә лә күҙ уңында тотала.

Программа йөкмәткеһе дәрәжә тыш эшмәкәрлектә лә тормошҡа ашырыла ала: предмет азналыктары, экскурсиялар, мәктәп кимәлендәге тематик саралар, конкурстар һ.б.

«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметына дөйөм характеристика

Туған әҙәбиәт – тормошҡа танып-белеүсә үҙенсәлекле ысулы, төп милли-мәҙәни киммәт һәм донъя мәҙәниәте күренеше, әхлаҡ һәм традицияларҙы һаҡлау һәм тапшырыу сараһы.

Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу – башланғыс класс укыусыларын әҙерләү системаһында мөһим предметтарҙың береһе, сөнки ул укыусыларҙың донъяны позитив һәм тулайым қабул итеүенә, әхлаҡ һәм яуаплы үҙәң тәрбиәләүгә булышлыҡ итә.

Шулай ук предмет саралары яҙамында укыусыларҙың функциональ грамоталылығы формалаша. Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу курсы уңышлы үзләштереү, туған тел, рус теле һәм рус телендә әҙәби укыу менән предмет-ара бәйләнешен һәм шулай ук «Туған (башкорт) әҙәбиәте (5-9-сы

кластар)» дисциплинаһы менән бәйләнеште иҫпкә алып, башланғыс белем биреүзәге башка предметтарҙы һөҙөмтәле өйрәнеүгә булышлыҡ итә.

Башланғыс белем биреү кимәлендә туған әҙәбиәттә өйрәнеү динамик укыуҙың дөйөм укыу күнекмәһен һәм текст, мәғлүмәт менән эшләй белеү һәләтен формалаштыра, шулай укыуының күҙәтә, сағыштыра, анализлай, эزلәнеү эштәре процесында укыу материалын дөйөмләштерә белеүҙәрендә сағылыш тапкан психик функцияларын (телмәр, фекерләү, хәтер, иғтибар һ.б.) үстәрә.

«Туған (башкорт) теленән әҙәби укыу» курсы нигеҙендә башкорт әҙәбиәтенән милли мәҙәниәттәр өсөн берҙәм киммәттәр системаһы коды булыу идеяһы ята. Әҙәбиәт ул киммәттәрҙе һаклау ғына түгел, үсеп килеүсә быуынға тапшырыу, бала аңында бөгөнгө менән киләсәктә бәйләп тороусы сара ла булып тора.

Укыу предметы йөкмәткеһенә башкорт теленә тәржемә ителгән Рәсәй һәм сит ил әҙәбиәте индерелгән. Улар араһында рус классиктары А.С.Пушкин, Л.Н.Толстой, А.П.Чехов, Н.А.Некрасов һәм билдәле балалар языусылары В.А.Осеева, В.В.Бианки әсәрҙәре айырым урын алып тора.

Бынан тыш «Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» өлгө программаһының материалы укыусыларҙы донъя фольклоры (украин, татар, дағыстан, рус, һинд, япон, халыҡ әкиәттәре); рус әҙәбиәте әсәрҙәре (М.Пришвин, С.Михалков, П.Синявский, В.Маяковский һ.б.); сит ил әҙәбиәте әсәрҙәре (Э.Хемингуэй, О.Уайльд, бер туған Гриммдар, Ш.Перро һ.б.) менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Үрҙә һанап үтелгән текстар балаларға гражданлыҡ, патриотик, әхлаҡ, хеҙмәт, экологик тәрбиә биреүҙе максат итеп куя, әҙәбиәттә милли һәм донъяуи мәҙәни күренеш итеп күзалларға мөмкинлек бирә.

«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметының максаты һәм бурыстары

«Туған (башкорт) телендә әҙәби укыу» укыу предметының максаты – башкорт телендә дөрөс, аңлы, йүгерек һәм тасуири укырға өйрәтәү; телмәр эшмәкәрлеген үстәрәү; әхлаҡ нормаларын формалаштырыу һәм туған мәҙәниәтебезҙың мөһим өлөшө булған әҙәбиәتكә үзенсәлекле караш тәрбиәләү.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының бурыстары:

- әзәби укыу материалы аша танып беләү һәләтлектәрен һәм төрлө текстарзың йөкмәткеһен һәм үзенсәлектәрен аңлау, баһалау, анализлау;
- тарихи-мәҙәни, әхлак, эстетик киммәттәр сығанағы булған әзәбиәткә кызыкһыныу уятыу;
- башкорт әзәбиәте әсәрҙәрен өйрәнәү нигеҙендә туған (башкорт) теленә әзәби-эстетик мөмкинлектәре тураһында беләмдәрен тулыландырыу;
- телмәр эшмәкәрлегенә бәтә төрҙәрен дә үстәрәү, укылған әсәрҙәр темәһи буйынса телдән һәм язма фекерҙәр формалаштырыу тәҗрибәһе булдырыу.

«Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» укыу предметының өлгө программаһының төп йөкмәтке һызығы

Программала укыу предметының йөкмәткеһе түбәндәге бүлектәрҙән тора: «Мин укый беләм!» (1-се ласс), «Укы, уйла, фекерлә!» (2-се класс), «Беләм көнө» (3-сө класс), «Мәктәбем – тыуған йорт» (4-се класс). Был бүлектәргә башкорт классиктарының һәм заман язусыларының әсәрҙәре индерелгән.

Балаларҙа граждандыҡ һәм патриот сифаттары тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән әсәрҙәргә айырым урын бирелгән. Бындай әсәрҙәр «Күңел матурлығы һәм матур ғәҙәттәр иленә сәйәхәт» (1-се класс), «Тыуған ерем, тыуған йорт – күңеләм нуры» (2-се класс), «Минәң йорт, минәң илем, минәң халҡым – минәң киләсәгем» (3-сө класс), «Тыуған илендә тарихын бел!» (4-се класс) бүлектәрендә бирелгән. Әсәрҙәргә йөкмәткеһе Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ер байлығы, ата-бабаларыбыҙ мирасы һ.б. төшөнсәләрен аса. Шулай итеп, Программала әзәби әсәрҙәргә һайлап алыуҙың төп принцибы текстарзың Тыуған илгә һөйөү һәм уның байлығына һаҡсыл караш тәрбиәләү йүнәлешле булыуы тора.

Әхлак сифаттарын формалаштырыуға ла Программала зур игтибар бирелә. Бындай йүнәлешле текстар «Әзәп төбө – матур ғәҙәт» (2-се класс), «Башкарган эштәр һүзәргә карағанда күберәк һөйләй» (3-сө класс), «Душлықтың кәҙерен бел!» (4-се класс) бүлектәрендә урын алған. Улар балаларҙы кешенә эскә донъяһын таний белергә кызыкһындыра, тормош киммәттәре һәм тиһтерҙәре

менән аралашыуза мораль-әхлак кағизәләре тураһында уйланырға мәжбүр итә. Әсәрҙәр балаларҙың йәш үзенсәлектәренә тап килерлек, уларҙың психологик үзенсәлектәрен иҫәпкә алып һайланған.

Балаларҙа сәләмәт тормошҡа ҡарата ыңғай ҡараш формалаштырған һәм хеҙмәт тәрбиәһен сағылдырған «Әсәйҙәр һәм кескәйҙәр» (1-се класс), «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – һыҡыш хеҙмәт емеше» (2-се класс), «Кешене хеҙмәт бизәй» (4-се класс) бүлектәренә индерелгән әсәрҙәр мөһим урын биләй.

Программаға индерелгән әсәр геройҙарының күбеһе – кеше йәштәге мәктәп балаларының тиҫтерҙәре, улар ҡабул итеү аша уҡыусылар үзҙәре өсөн мотлаҡ булған мәҙәни-тарихи төшөнсәләргә аса, үزلәштерә. Шулай уҡ Программала балалыҡ донъяһын төрлө дәүерҙәргә асқан, уларҙың үҫеш юлын, характеры сынығыуы һәм әхлаҡ йүнәлештәре формалаштырыуы күрһәткән әсәрҙәр индерелгән. Һайлап алынған әсәрҙәр балаларға тиҫтерҙәре күзлегенән башҡорт әҙәбиәтен төрлө тарихи дәүерҙәргә үزلәштерергә мөмкинлек бирә. Бынан тыш, Программала хәҙерге әҙәбиәт әсәрҙәренә лә ярайһы урын бирелгән, был әсәрҙәрҙың йөкмәткәһе заман балаларына яҡын һәм аңлайышлы.

Региондың милли-мәҙәни үзенсәлектәрен иҫәпкә алып, уҡытыусылар яҡташ яҙыусыларының әсәрҙәрен дә индерә ала.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының уҡыу планындағы урыны

Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы рәүештә «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметы «Туған тел һәм туған телдә әҙәби уҡыу» предмет өлкәһенә инә һәм мотлаҡ өйрәнелергә тейеш предмет булып иҫәпләнә.

Системалы курс буларак, туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу 1-се класта, «Әлифба» дәреслегә буйынса «Грамотаға өйрәтеү» курсы тамамланғас, башлана.

Уҡытыу башҡорт телендә алып барылған белем биреү ойошмаларында предметты өйрәнеүгә 1-се класта – 17 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 17 азна), 2-се класта

– 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна), 3-сө класта – 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна), 4-се класта 34 сәғәт (азнаға 1 сәғәттән 34 азна) бирелә.

Шулай итеп, дүрт йыл өйрәнеүгә 1-4 –се кластарға дөйөм сәғәттәр һаны 119 сәғәт тәшкил итә.

«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӨ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӘТКЕҢЕ

1-се класс

1-се бүлек «Мин укый беләм»

Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Әй, китап!». Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүрт юллыктар. Китап - белем, мәғлүмәт алыу, укыусының шәхесен үстөрөү сығанағы.

2-се бүлек «Әкиәт укырға яратам»

«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койроҡһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).

Әкиәт әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның темаһы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар тураһында, көнкүреш, тылсымлы). Әсәр геройзарты (ыңғай, кире). Уларҙың кылыктарын баһалау. Әкиәттең төп фекере.

3-сө бүлек «Атай – ғаилә башлығы»

Ф. Сынбулатова. «Атай – ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем байыраҡ?»

Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Тексттың йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәүи өлөштәре. Абзац. Абзацтың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әсәр

йөкмәткеһенең төп фекерен асқан төп һүззәр. Әсәргә иллюстрациялар. Геройзар, уларзың кылыктары. Әсәрзең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай – ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә ихтирам тәрбиәләү.

4-се бүлек «Әсәйзәр һәм кескәйзә»

Л. Толстой. «Иң-иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Исәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры. Татар халык әкиәте «Өс кыз». Ф. Ғөбәйзуллина. «Минәң әсәйем кем?». В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Е. Пермьяк. «Ете кат үлсә, бер кат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).

Бүлектәң төп темалары - әсәнең үз балаһына һөйөүе һәм баланың әсәһенә һөйөүе. Әсәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әсәр геройзары.

5-се бүлек «Күңел һәм кылыктар матурлығы иленә сәйәхәт»

Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһез өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Ак тасмалы кыз» хикәйәһе.

Тыуған як тәбиғәтенең матурлығын, тирә-як мөхит күренештәрен тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәренәң, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр. Кешенең тышкы һәм әске матурлығы. Акылы, кылығы һәм тышкы киәфәте - кешенең әске һәм тышкы матурлығы индикаторзары. Тема һәм текстың төп фекере. Әсәрзең авторы һәм геройы. Авторзың геройға мөнәсәбәте. Укыусыларзың геройға мөнәсәбәте.

2-се класс

1-се бүлек «Укы, уйлан, фекер йөрөт!»

Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, әшлә, акыл йый». З. Күскилдина «Канатһыз турғай» әкиәте.

Әсәр. Шиғри әсәрзең исеме. Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт мәғәнәһе. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

2-се бүлек «Халык ижады ынйылары»

Бишек йырзары. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак

тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындары. Такмактар.

Фольклордың бәләкәй жанрлары: бишек йырлары, такмактар, халык уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрҙәрҙең уйы. Әсәрҙең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеш һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте

3-сө бүлек «Әкиәт укырға яратам!»

Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән әтәс». Дағыстан халык әкиәте «Батыр малай» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Аҡ муйынсаҡ» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Һөҙөшкөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).

Тема һәм әкиәт геройлары. Тексттың мәғәнәи өлөштәре. Һәр бүлектән башы, төп өлөшө, аҙағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Вакиға урыны, ваҡыты, тирә-яҡ мөхит.

4-сө бүлек «Яраткан шиғырҙарым»

Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев. «Өйрәнгән ул әзергә», «Тыуған яҡ» шиғырҙарын тыңларға мөмкин. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғызбаева. «Балыҡсы Айуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйҙең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишергән» емеш (тәржемәһе билдәһеҙ).

Шиғри әсәрҙең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройдың портретын, кылыктарын, автордың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр.

«Башкорт халык ижады ынйылары» проект эше.

5-сө бүлек «Тәбиғәт – безҙең матурлығыбыҙ һәм байлығыбыҙ»

А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игеҙйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.

Терәк һүҙҙәр буйынса геройҙарҙы асыҡлау. Әҙәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү.

6-сы бүлек «Әзәп төбө – матур ғәзәт»

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең ғәйебе нимәлә?», «Кыҙҙар менән уйнарга

яраймы?», «Ғәбиттең сере нимәлә?». С. Якупов. «Кем мактансык?». А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар» хикәйәһе. А. Толстой. «Кандала» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.

Текстың сюжетлы төзөлөшө. Сюжет үсешө (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрҙе башкарыу, вакиғаларҙың тамамланыуы; вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүҙҙәр төп йөкмәткәһе сағылдыра. Тексты кайтанан һөйләү планы. Қыскаса һөйләү. Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әсәрҙең тәрбиәүи һәм үстөрөүсә әһәмиәте.

7-се бүлек «Тыуған йортон, тыуған ерем – күнел нурым»

Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур» шиғыры. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе. В. Исхаков. «Үгәй инә үләһе», «Бәпембә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсәһе билдәһез).

Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлығы, әсәрҙәрҙең тематикаһы. Әсәрҙең икенсе дәрәжәләге персонаждары. Геройҙың портреты. Геройҙың кылыктарын баһалау. Авторҙың, укыусының һәм укытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Әсәрҙең тасуирлау теле – тасуирлама. Милли үзенсәлектә һүрәтләнә.

8-се бүлек «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – ныкыш хеҙмәт емешө»

Н. Игеҙйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе. (Г. Ситдикова). «Сер» хикәйәһе.

Әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәрөнөң сәбәп-тикшереү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүҙҙәре һәм һүрәттәре. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Текстың қыскаса йөкмәткә планы. Текстың қыскаса йөкмәткәһе. Языусылар кешенөң тормошонда (уңышында) хеҙмәттөң әһәмиәте тураһында.

«Башкорт языусылары тыуған як хақында» проект эше.

3-сө класс

1-се бүлек «Белем көнө»

С. Әлибаев. «Без өсөмсөгө күстөк» шиғыры. М. Кәрим. «Укытыусыма» шиғыры.

Шиғри әсәрзең (ритм, рифма, рифм төрзәре) үзенсәлектәрен кабатлау. Шиғырзар тематикаһы. Төп фекер (кабатлау).

Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

Каникулдар тураһында кыскаса хикәйәләү монологик фекерзәр формаһындағы тәһсәраттары. Белем алыуға кызыкһыныу. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Көз көяшы йөзә зәңгәр күктә»

М. Кәрим. «Көз» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуһтар көз каршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коһтарзың йыйылышы» әкиәте.

Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрзең сюжет һызаттары. Авторлык позицияһы. Гәзит укыусының карашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу, көүзәләндерәү. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү.

3-сә бүлек «Башкарған әштәр һүззәргә карағанда күберәк һөйләй»

Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор казһаң, үзең төшөрһөң» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?» Н. Игезийәнова. «Актырнак» хикәйәһе.

Әсәрзең идея-тематик йөкмәткәһе. Авторлык позицияһы (кабатлау). Геройзарзың кылыктарын анализлау. Балала киммәт ориентирзары формалаштырыу.

4-сә бүлек «Рус әзәбиәте»

М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмири тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (өзөк) (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсәһе билдәһез).

«Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрзәренен дәйөм тематикаһы. Тереклеккә һаксыл мөнәсәбәт. Шиғыр-монолог. Геройзың һөнәрзәр тураһында шиғыр фекерзәре. Әзәби әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре.

«Бөтә һөнәрзәр зә мөһим» (һорәу: ниндәй һөнәр һайларға?) проект әше.

5-се бүлек «Тәңкә-тәңкә карзар яуа...»

Н. Нәжми. «Кыш» шиғыры. Ш. Бабич. «Кышкы юлда» шиғыры. М. Садикова. «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Кыш ниңә кырыс холокло?»

Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторзың һүзәрән файзаланып геройзарзы тасуирлау. «Башкортостанда кыш» темаһына диалог, балаларзың кышкы уйындары, кышкы байрамдар. Тәбиғәттә һүрәтләү, коштарзың һәм хайуандарзың кышкы тормошо. Башкорт халкының боронғо кәсебе - һунар тураһында мәғлүмәт. Әсәрзә, геройзарзы авторзар һәм укыусы күзлегенән анализлау.

6-сы бүлек «Йортон, илем, халкым, киләсәгем»

Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайзан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе. К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар һүзе - акыл» хикәйәләре. Башкорт халык йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры. Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.

Башкорт халык ижады. Кобайыр. Башкорт халык йырзарының тарихы, уларзы башкарыусылары, танылған курайсылар. Башкорт халкының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт халык йырзары тарихына, башкорт

халык йырзарын башкарыусыларға һәм билдәле курайсыларға ғорурлык, хөрмәт, кызыкхыныу тәрбиәләү.

7-се бүлек «Донъя халыктары әзәбиәте»

Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» (Ғ.Ғиззәтуллина тәржемәһе) повесы (өзөк). О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова тәржемәһе). Гримм кәрзәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе).

Донъя халыктары әкиәттәренән үзенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдән дә ярзамһыз тормоштоң ақылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы сыскан тураһында әкиәт. Фекер алышыу өсөн төшөмсәләр: кыйыулык, тәүәккәллек, ныкышмалылык, тапкырлык, берзәмлек. «Бремен музыканттары» - Бремен калаһына юлланырға һәм урам музыканттары булырға карар иткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән карарға өйрәтә. Башкаларға карата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Повесть. «Карт һәм диңгез» повесының мәғәнәһе. Максатка ынтылышлылык сифатын тәрбиәләү.

«Һүрәттәрҙә әкиәт геройзари» проекты. Укытыусы ярзамында укыусылар төп геройзари кем, улар ниндәй кешелек сифаттарына эйә икәнән билдәләйҙәр

4-се класс

1-се бүлек «Мәктәбем - тыуған йортом»

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Кояшлы китап» шиғыры. Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Биешева «Кояш нимә ти?»

Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог. Әсәр тематикаһы, идеяһы. Шиғри әсәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйзари. Укытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәтле булыу.

Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Дуслыктың кәзерен бел!»

М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуслык». Р. Байбулатов. «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыз» әкиәте.

Башкорт халык язуысыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).

Дуслык хақында хикәйәләр. Хикәйәләге вакиғалардың вақыты һәм урыны. Исем, мәғәнәүи өлөштәре, әсәрҙең идеяһы (кабатланыу). Автордың, уҡыусының, уҡытыусының әсәр геройына мөнәсәбәте. Вакиғаларҙы, геройҙардың кылыктарын тикшереп һәм баһалау. Герой портретын һүрәтләү. Әсәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте.

3-сө бүлек «Кешене хеҙмәт бизәй»

Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахманов. «Капитан». М. Әхмәтшин. «Кәрәзле бал». Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.

Әсәр авторы. Уның әсәренең үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), улардың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; улардың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хеҙмәттең әһәмиәте.

«Мәктәбем - тыуған йортом» проект эше.

4-се бүлек «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булыу еңелме?»

Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаева. «Актырнак».

Художество жанрҙары үзенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төҙөү һ.б. Геройҙардың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ

темаһы. Геройзарзың кылыктары әхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенең шәхси сифаттарын үстереү тураһында әсәрҙәре.

5-се бүлек «Тыуған ерем минең!»

А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры, «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романыны (өзөк). Ф. Исәнғолов. «Басузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуған ерем минең».

Тыуған як тураһында шиғырзар. Тәбиғәт киңлектәрен, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслө халыктарын данлау. Поэма (шиғриәт), хикәйә художество жанрҙары. Текст төзөлөшөнөң үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея тәрәнлегә, уй-ниәттәре.

6-сы бүлек «Тыуған иленең тарихын бел!»

М. Кәрим. «Безең өйҙөң йәме» (өзөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры.

Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенең художество һәм структура үзенсәлектәре. Повестың мәғәнәле өлөштәре. Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны һәм ваҡыты.

7-се бүлек «Рус һәм сит ил языусыларының әсәрҙәре»

А. Пушкин. «Балыксы һәм балык тураһында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Аҡмаңлай» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Китап һөйөүсе». Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм кәрҙәштәр. «Аҡыллы көтөүсе» әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәһе билдәһеҙ). Ә Ванг. «Аҡкош» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ).

Рус классиктарының һәм донъя әҙәбиәтенең әсәрҙәре. Авторҙар әсәрҙәренең сюжет үзенсәлектәре. Әсәрҙәр идеяларының берҙәмлегә - изгелек яуызлыҡты еңә. Сағыштырыуҙарзың, кәүҙәләндерәүең, метафорҙарзың милли үзенсәлегә; уларзың нәфис һүзгәгә әһәмиәте.

Әсәр геройы: уның портреты, телмәре, кылыктары, уй-фекерзәре.
Әсәрзең композицион үзенсәлектәре.

Телмәр һәм укыу эшмәкәрлеге төрзәре

Аңлау (тыңлау)

Милли-мәзәни киммәттәрзе, туған (башкорт) телмәр байлығын сағылдырған художестволы әсәрзәрзе ишетеүгә кабул итеү һәм аңлау; ишетеүгә кабул ителгән текст буйынса һораузарға яуап биреү һәм уның йөкмәткеһе буйынса һораузар бирә белеү.

Укыу

Кыскырып укыу. Әкрәнләп ижекләп укыузан әстән генә төплә итеп укыуға күсеү (укыу тизлеге текстты аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына тап килә). Орфоэпик нормаларзы укығанда һакау. Текстарзың төрө һәм тибы буйынса төрлө мәғәнәүи үзенсәлектәрен интонациялау ярзамында еткерәү.

Укыу төрзәренең үзенсәлектәре.

Мәғлүмәт текстарын укыу: әсәрзәргә, бүлеккә тарихи-мәзәни комментарий

Һөйләү (һөйләү мәзәниәте)

Диалогик һәм монологик телмәр. Укылған текстарзы коллектив фекер алышыуза катнашыу, текстка таянып, үз фекереңде иҗбатлау; башкорт нәфис әзәбиәтенең үзенсәлеген сағылдырыусы фекерзәр. Һүзлек запасын тулыландырыу. Ишеткән йәки укылған текстты төп һүззәргә, текстка иллюстрациялар (тексты ентекле, кыска, һайлап һөйләү).

Укыу шарттарында башкорт телмәр этикеты нигезендә яткан этикет формаларын һәм этикет аралашыу принциптарының тоторокло формулаларын һаклау.

Укыусыларзың һайлауы буйынса шиғри әсәрзәрзе яттан һөйләү (яттан һөйләү).

Языу (язма телмәр мәзәниәте)

Өйрәнелгән әсәрҙәр проблемаһы буйынса зур булмаған язма фекерҙәр языу.

Библиографик мәзәниәт. Тикшереләсәк проблема буйынса китаптар һайлау. Башкорт мәзәниәте тураһында мәғлүмәт тупланған йәш үзенсәлектәренә ярашлы һүзлектәр һәм энциклопедиялар, Интернет селтәре материалдарын кулланыу.

Балаларҙың уҡыу даирәһе

Башкорт ауыз-тел ижады әсәрҙәре. Башкорт халкының традицияларын һәм киммәттәрсен аңлау сығанағы булыу яғынан фольклор.

Тыуған халкыбыҙдың милли-мәзәни киммәттәре һәм традициялары, уны донъяға танытыу үзенсәлектәрен сағылдырыусы башкорт әҙәбиәте классиктары әсәрҙәре – XX бб. һәм хәҙерге заман әҙәбиәте.

Балалар уҡыуының төп темалары: бала сәк, характерҙың барлыкка килеүе, Тыуған ил, башкорт халкының күренекле вәкилдәре (тәүге языусылар, шағирҙар, рәссамдар, полководецтар), башкорт мәзәниәте өсөн мөһим байрамдар, балаларҙың фантазиялары һәм хыялдары хаҡында художестволы әсәрҙәр.

Милли аң өсөн мөһим булған һәм байтаҡ дәүерҙәр дауамында мәзәни киңлектә һаҡланған әхлаки-этик киммәттәргә һәм идеалдарҙы сағылдырған (Ватанға һөйөү, иман, ғәҙеллек, намыс, шәфҡәтлелек һ.б.) художестволы әсәрҙәрҙең тексын уҡыу; башкорт миллиәтенә хас һыпаттар (изгелек, эскерһезлек, сабырлыҡ, намыссылыҡ, кыйыулыҡ һ.б.); башкорт милли традициялары (берҙәмлек, бер-береңә ярһам итеү, асыҡлыҡ, кунаҡсыллыҡ), ғаилә киммәттәре (татыулыҡ, мөхәббәт, бер-береңде аңлау, хәстәрлек, сабырлыҡ, ата-әсәне хөрмәт итеү). Ғаилә мәзәниәтен, балалыҡ донъяһын сағылдырған башкорт әҙәбиәтен уҡыу (олоғайыу, тирә-яҡ, ололар һәм тиҫтерҙәр менән мөнәсәбәттәргә үзенсәлектәре; үҙенде башкорт халыҡ йолаларын дауам итеүсә буларак аңлау). Геройҙарҙың кылыктарына эмоциональ-әхлаки баһалау.

Башкорт әзәбиәте үзенсәлектәрен аңлау: геройдың әске донъяһын, уның кисерештәрен асыу; әхлаки проблемаларға мәрәжәғәт итеү. Башкорт халкының тәбиғәт донъяһы тураһында шиғри күзаллауҙары, был күзаллауҙардың фольклорға сағылышы һәм улардың шиғриәттә һәм прозаға үсәше. Тирә-яҡ мөхит торошон кешенең хис-тойғолары һәм кәйефе менән сағыштырыу.

Әзәбиәттә өйрәнәү пропедевтикаһы (практик үзләштерәү)

Өйрәнелгән әсәрҙәрҙең жанр төрлөлөгө: бәләкәй һәм зур фольклор формалары; әзәби әкиәт; хикәйә, шиғыр, повестан өзөктәр. Проза һәм шиғри телмәр; художестволы фекерләү; сюжет; тема; әсәр геройы; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Сағыштырыуҙардың, кәүзәләндерәүҙең, метафорҙардың милли үзенсәлегә; улардың нәфис һүзҙәгә әһәмиәте.

Уҡыусылардың ижади эшмәкәрлегә (өйрәнелгән әзәби әсәрҙәр нигеҙендә)

Уҡыусылардың ижади эшмәкәрлегендә әзәби әсәрҙе интерпретациялау: ролдәр буйынса уҡыу, инсценировка яһау; коммуникатив бурысты иҫәпкә алып, художестволы әсәр нигеҙендә үзҙәренәң телдән һәм язма тексын булдырыу (төрлө адресаттар өсөн); әсәргә иллюстрациялар серияһына (рәссамдардың һүрәттәренең репродукцияларына таянып).

**«ТУҒАН (БАШКОРТ) ТЕЛЕНДӨ ӘЗӘБИ УКЫУ» УКЫУ
ПРЕДМЕТЫН ҮЗЛӨШТЕРЕҮЗЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН
ҺӨЗӨМТӨЛӨРЕ**

«Туған тел һәм туған телдә әзәби укыу» предмет өлкәһенә караған «Туған (башкорт) телендә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәләре башланғыс белем биреү буйынса Федераль дәүләт белем биреү стандарттарында бирелгән башланғыс дөйөм белем биреү мәғариф программаһын үзләштереү һөзөмтәләренә куйылған талаптарға тап килә.

Шәхси һөзөмтәләр

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусыла түбәндәге шәхси һөзөмтәләр формалаштырыла:

гражданлык-патриотик тәрбиә биреү:

- Ватанға - Рәсәйгә киммәтле мөнәсәбәт булдырыу;
- үзендә этно-мәзәни һәм Рәсәй гражданлык берҙәмлеген аңлау;
- илебезҙең һәм тыуған төбәгебезҙең үткәненә, хәзергеһенә һәм киләсәгенә катнашлык;
- үзендә һәм башка халыктарға ихтирам;
- кеше тураһында, уның хокуктары һәм яуаплылығы, хөрмәте һәм кешелек дәрәжәһе, тәртиптең әхлаки-этик нормалары һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр кағизәләре тураһында тәүге төшөнсәләр;

рухи-әхлаки тәрбиә биреү:

- һәр кешенең индивидуаллеген таныу;
- кайғы менән уртаклашыу, хөрмәт итеү һәм изгелек кылуу;
- башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү;

эстетик тәрбиә биреү:

- сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үзебезҙең һәм башка халыктарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәт һәм кызыкһыныу;
- төрлө художестволы эшмәкәрлек төрҙәрендә үз-үҙеңдә күрһәтеүгә

ЫНТЫЛЫУ;

физик тәрбиә биреү, һаулык һәм эмоциональ именлек мәзәниәтен булдырыу:

- тирә-як мөхиттә сәләмәт һәм хәүефһез (үззәре һәм башка кешеләр өсөн) йәшәү рәүеше (шул исәптән мәғлүмәти) кағизәләрен үтәү;

- физик һәм психик һаулыкка һаксыл мөнәсәбәт;

хезмәт тәрбиәһе биреү:

- кеше һәм йәмғиәт тормошонда хезмәт киммәттәрен аңлау, яуаплы кулланыу һәм хезмәт һөзөмтәләренә һаксыл мөнәсәбәт, төрлө хезмәт эшмәкәрлегә төрзәрендә катнашыу күнекмәләре, төрлө һөнәрзәргә кызыкһыныу;

экологик тәрбиә биреү:

- тәбиғәткә һаксыл караш;

- уға зыян килтереүзе кабул итмәү;

ғилми танып белеү киммәттәре:

- донъяның фәнни картинаһы тураһында тәүге төшөнсәләр;

- танып белеү кызыкһыныулары, әүземлегә, инициативалылығы, кызыкһыныусанлығы һәм үзаллылығы.

Метапредмет һөзөмтәләре

1-4 кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль белем биреү сараларына эйә була:

төп логик ғәмәлдәр:

- төрлө текстарзы сағыштырырға, текстарзы сағыштырыу нигеҙзәрен билдәләргә, текстарзың аналогтарын билдәләргә;

- өлөштәрзән бөтөндө йыйыу (бирелгән үзенсәлектәре буйынса текстар);

- текстарзы классификациялау өсөн мөһим билдәне билдәләргә, тәкдим ителгән текстарзы классификацияларға;

- текст материалында укытыусы тәкдим иткән күзәтеү алгоритмы нигеҙендә законлылыктарзы һәм капма-каршылыктарзы табыу;

- тәкдим ителгән алгоритмға нигезләнеп укуы һәм практик бурысты хәл итеү өсөн мәғлүмәттең етешмәүен асықларға;

- тексты анализлағанда сәбәп-тикшереп бәйләнештәрән билдәләргә, һығымта яһарға;

өп тикшеренеү ғәмәлдәре:

- укуытыусы ярзамында максат билдәләргә;

- бурысты хәл итеүең бер нисә вариантын сағыштырып, иң кулайын һайлап алырға (тәкдим ителгән критерийзар нигезендә);

- тәкдим ителгән планға ярашлы проект эшен башкарырға;

- текст анализы һөзөмтәләре нигезендә һығымталар төзөргә һәм уларзы дәлилдер менән нығытырға (классификациялау, сағыштырыу, тикшерепүзәр);

Окшаш йәки окшаш хәлдәрзә процестарзың, вакиғаларзың үсешеп ихтималлығын һәм уларзың эземтәләрен күзалларға;

мәғлүмәт менән эшләү:

- мәғлүмәт алыу сығанағын һайлау: һүзлек, белешмә;

- күрһәтелгән алгоритмға ярашлы, мәғлүмәтте тәкдим ителгән сығанакта (һүзлектә, белешмәлә) табырға;

- дөрөс һәм дөрөс булмаған мәғлүмәтте үзаллы йәки укуытыусы тәкдим иткән тикшереп ысулы нигезендә асықларға (һүзлектәр, белешмәләр ярзамында);

- Интернет селтәрәндә мәғлүмәт эзләгәндә өлкәндәр (укуытыусылар, ата-әсәләр/законлы вәкилдәр) ярзамында мәғлүмәт хәүефһезлегә кағизәләрен үтәргә;

- укуы бурысына ярашлы текст, видео, график, тауыш, мәғлүмәтте анализларға һәм булдырырға;

- таблица, схема рәүешендә теркәлгән мәғлүмәтте аңларға, текстар менән эш һөзөмтәләре буйынса схемаларзы, таблицаларзы үзаллы булдырырға кәрәк.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль укыу-коммуникатив ғәмәлдәргә әйә була:

аралашыу:

- фекерзәрзе кабул итергә һәм формалаштырырға, хис-тойғоларзы таныш булған мөхиттә аралашыу максаттарына һәм шарттарына ярашлы белдерергә;

- әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә, диалог һәм дискуссия алып барыу кағизәләрен үтәргә;

- төрлө фекерзәр барлығын танырға;

- үз фекерендә әзәплә һәм нигезлә әйтергә;

- куйылған бурыска ярашлы телмәр әйтеү төзөргә;

- телдән һәм язма текстар (һүрәтләү, фекерләү, хикәйәләү) язырға;

- зур булмаған асык сығыштар әзерләргә;

Сығыштың тексына һүрәттәрзе (һүрәттәрзе, фотоларзы, плакаттарзы) һайларға;

берлектәге эшмәкәрлек:

- планлаштырыузың тәкдим ителгән форматы, аралык азымдарын һәм вакыттарын бүлеү нигезендә стандарт (типлы) хәлдә кыска вакытлы һәм озайлы сроклы максаттар (шәхси) төзөргә;

- уртақ эшмәкәрлектен максатын кабул итергә, уға ирешеү буйынса күмәкләп эш алып барырға: ролдәрзе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртақ эштең һөзөмтәһен тикшерергә;

- етәкселек итергә, йөкләмәләр үтәргә, буйһонорға әзер булырға;

- эштең үз өлөшөн яуаплы башкарырға;

- дөйөм һөзөмтәгә индергән өлөшөгөззә баһаларға;

- тәкдим ителгән өлгөләргә таянып, берлектәге проект эштәрен башкарырға.

1-4-се кластарза «Туған (башкорт) телдә әзәби укыу» укыу предметын өйрәнеү һөзөмтәһендә укыусы универсаль **укыу-көйләү** эшенә әйә була:

Үз-үзен ойштороу:

- һөҙөмтә алыу өсөн укыу бурысын хәл итеү буйынса эште планлаштырырға;

- һайланған эштәрҙең эзмә-эзлелеген билдәләү;

Үз аллы контроль:

- эшмәкәрлектен уңышһыҙ булыу сәбәптәрен асыҡларға;

- телмәр һәм орфография хаталарын еңеп сығыу өсөн укыу ғәмәлдәренә төҙәтмәләр индерергә;

- алынған һөҙөмтәне текстты анализлау буйынса куйылған укыу бурысы менән тура килтерергә;

- текст менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табырға һәм төҙәтергә.

Предмет һөҙөмтәләре

1-4 кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби укыу» укыу предметын өйрәнеүҙәр түбәндәгеләр менән тәьмин итә:

- Рәсәй Федерацияһының берҙәм мәҙәни киңлегендә, Рәсәй Федерацияһы халыктары әҙәбиәттәре араһында башҡорт әҙәбиәтенен урынын һәм ролен тарихи-мәҙәни, әхлаки, эстетик киммәттәрҙе һаҡлауҙа һәм быуындан быуынға тапшырыуҙа аңлау;

- төрлө халыктар әҙәбиәтенен үз-ара йогонтоһо, бер-береһен байытыуы, айырыуса мәҙәни, әхлаки-этик һәм эстетик киңлек булдырыуҙа башҡорт халкы фольклорының һәм художестволы әҙәбиәтенен роле тураһында тәүге төшөмсәләр;

- мәғәнәле укыуҙы үзләштереү, әҙәбиәт теорияһының ябай төшөмсәләрнен мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау (кысҡырып укыу, үҙең һағында укыу, художество һәм фольклор әсәрҙәре жанрҙары, укыған әҙәби әсәрҙәргә анализлау, башҡорт теленен һынлы һәм тасуирлау саралары);

- текстта бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә ылыҡтырыу, укыусыларҙың эстетик зауығын һәм кызыкһыныуын формалаштырыу (танышыу, өйрәнеү, һайланма, эҙләнеү), текст менән эшләү (текста һорауҙар, текст планы), ролдәр буйынса укыу, ижади эштәр башкарыу.

Кластар буйынса предмет һөзөмтэләре

1-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- кыскырып, йүгереп, аңлы рәүештә (сәғәтенә 25-30 һүз) укырға;
- художестволы әсәрзәрзең зур булмаған текстарын ишетеүгә кабул итергә;
- художестволы текстарзы интерпретациялаузың элементар алымдары менән кулланыу;
- үзегез һайлаған шиғри әсәрзе (5-6 шиғырзы йәки шиғри әсәрзән өзөктө) яттан һөйләү;
- художестволы әсәрзән нимә икәнлеген аңларға;
- художество текстарының жанр айырмалыктарын күрһәтергә (элементар кимәл);
- әсәрзән төп фекерен аңлау;
- әзәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен билдәләргә: жанр, шиғри әсәр, юл, дүртенселәр, тема, әкиәт, халык әкиәттәренәң төрзәре, хикәйә, герой (ыңғай, кире), әсәр авторы;
- әсәрзән исемен уның йөкмәткеһе, төп фекере менән сағыштырырға;
- текстарға иллюстрацияларзы анализларға;
- хикәйәнәң мәғәнә өлөштәрен айырып күрһәтергә, абзацтарға бүлеүзе аңларға;
- әсәр йөкмәткеһенәң төп фекерен асқан төп һүззәрзе күрергә;
- әсәргә һүрәттәргә комментарий бирергә.

2-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;
- минутына 50-60 һүз тизлек менән укырға;
- кыскырып һәм үзәндән-үзәң дөрөс, йүгереп, аңлы рәүештә һәм мәғәнәле итеп укырға;

- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләрен һәм мәғәнәһен аңларға: бәләкәй фольклор жанрҙары, бишек йыры, такмак, халыҡ уйыны, сюжет һызығы, рифма, ритм, геройҙың портреты;

- элементар алымдарға нигеҙләнеп, художестволы һәм уҡыу текстарын интерпретациялау;

- текстарға таянып, геройҙарҙың кылыҡтарын тикшерергә;

- әсәр геройҙарының кайғыһын уртаклашырға;

- уҡығанды әхлаки яктан тәрбиәләү, геройҙарҙың кылыҡтарын әхлаки нормалар менән сағыштырырға;

- милли-үзенсәлекле тасуирламалар тексында (уҡытыусы етәкселегендә) айырырға;

- әзәби геройҙар миҫалында сәләмәт йәшәү рәүешенәң файҙаһын аңларға;

- башҡорт телендә диалог алып барырға (уҡылған текстар буйынса фекер алышырға), әңгәмәсене тыңларға һәм ишетергә, башкаса фекер йөрөтөргә;

- фольклорҙың кескәй жанрҙарын (такмактар, бишек йырҙары, халыҡ уйындары текстары), әзәби жанрҙарҙы (хикәйә, әкиәт);

- текстың мәғәнәүи өлөштәренәң микротемаларын билдәләргә;

- тексты кабаттан һөйләү планын төзөргә, тексты яңынан һөйләргә;

Текстарҙа тасуирлау тел сараһын - тасуирламаны табырға; милли үзенсәлекле һүрәтләмәләргә айырып күрһөтөргә.

3-сө класс

Уҡыусы түбәндәгеләргә өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм кабул итергә;

- минутына 60-70 һүз тизлегә менән уҡырға (динамик уҡыу);

- әзәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләренәң мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға: башҡорт халыҡ ижады, башҡорт халыҡ йыры, кобайыр; башҡорт теленәң идеяһы, пейзажы, һынлы сәнғәт саралары (сағыштырыу, кәүҙәләндерәү);

- художестволы һәм укытыу текстарын интерпретациялау (төп һүзәр эзләү, идея-тематик һызатты асыклау, мотивтарзы асыклау, авторзың фекерен аңлау һәм укыусы позицияһын билдәләү);

- геройзарзың кылыктарын тикшерерү, уларзы баһалау;

- хикәйәләрзең сюжет һызаттарын айырып күрһәтергә;

- авторлык позицияһын аңлау;

- тексты телдән өзөмтә итеп килтерергә;

- башкорт халык йырының һызаттарын билдәләргә; башкорт халык йырзарының, уларзы башкарыусыларзың, билдәле курайсыларзың тарихын белергә;

- әзәби әкиәттең үзенсәлектәрен, уның халык әкиәттәренән айырмалы булыуын аңларға;

- шиғырзарза әкиәтте билдәләргә, шиғырзарза әкиәт рифмаһының үзенсәлектәрен күрергә;

- өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын, һанлы һәм мәғлүмәти белем бирерү ресурстарын текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу өсөн файзаланырға.

4-се класс

Укыусы түбәндәгеләрзе өйрәнә:

- минутына 80-90 һүззе тасуирлап укырға;

- беренсе укыузан һуң укыузың төп фекерен аңларға;

- башкорт теленең шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог, композиция, идея, повесть, һынлы сәнғәт саралары (синоним, антоним, эпитет, метафора) төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға;

- әсәрзең тематикаһын, уның идеяһын айырып күрһәтергә;

- лирик герой төшөнсәһенә эйә булыу, лирик герой менән авторзы айырыу; лирик геройзың уй-фекерзәрен, кәйефен, кисерештәрен аңлау;

- әсәрзе художестволы уйзырманы аңлау;

- әсәр/герой/вакиға тураһында фекеренде текстка таянып дәлилләргә;

- китап укыузың төрлө төрзәрен - танышыу, өйрәнү, һайланма, эзләүзе

кулланырға;

- коммуникатив бурысты иҗәпкә алып, укылған әсәрзәргә нигезләнәп, телдән хикәйә язырға (төрлө адресаттар өсөн);

- кызыкһындырған әзәбиәттә үзаллы һайларға; өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактары (һүзлектәр, энциклопедиялар, Интернет) менән файзаланырға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Программаны тормошка ашырғанда укытыу-методик материалдар (мультимедиа программалары, электрон дәреслектәр һәм әсбаптар, электрон китапханалар, виртуаль лабораториялар, уйын программалары, һанлы белем биреү ресурстары коллекциялары) булған электрон (һанлы) белем биреү ресурстарын файзаланыу мөмкинлектәре иҗәпкә алынырға тейеш.

1-се класс - 17 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәткһе	Укыусылар эшмәкәрлеге
«Мин укый беләм!» (1 сәғ.)	Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Эй, китап!» Художестволы әсәр. Жанр. Шиғри әсәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүртенселәр	Укытыусы башкарыуында әсәрзе тыңлау. Тексты ижекләп укыу. Үз аллы укыу. Текстың йөкмәткһен аңлау. Текст азағында бирелгән һораузар (эштәр) менән танышыу. һораузы эзмә-эзлекле үтәү. Тексты сылбыр буйынса укыу, һайлап укыу. Парлап эшләү. Тексты (дүртле) укыу парта буйынса күршегә. Текст һүзәрән укыузың дәрәслөгән контролдә тотоу. Укыузы баһаларға маташыу («рәхмәт», «укыуымды тыңлау минең өсөн зур кыуаныс булды», «якшы укыным, рәхмәт» һәм башкалар). Төркөмдәрзә эшләү: шиғырзың төп фекерен айырыу Әкиәтте ишетеүгә кабул итеү. «Әкиәт» төшөнсәһе өстөндә эш. Ошо әзәби жанрзың үзенсәлектәрән асыу буйынса мини-тикшеренеү. Укытыу диалогында катнашыу. «Һез нимә тыңланығыз? Хикәйәме? Ни өсөн? Һин кайзан белдең? Хикәйә һәм әкиәт айырыламы? Нимә?».
«Әкиәт укырға яратам» (4 сәғ.)	«Шалкан» рус халык әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә койроқһоз» әкиәте. «Башак» украин халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).	

	Әкият әзәби жанр буларак кабул ителә. Уның теманы (исеме). Халык әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар, көнкүреш, тылсымлы) Әсәр геройзары (ыңғай, кире). Улардың кылыктарын баһалау. Әкияттең төп фекере	Һүзлек эше. Йырзарзы кабаттан тыңлау йәки әкиятте үзаллы укыу. Укыу 2-3 тәкдимде кыскырып укыу. Төшөнсәләрге үзләштергә: «исеме» (тема) әкияттәр, геройзар (ыңғай, кире) әкияттәр. Әкияттең төп өлөштәре: башы (йәшәгәйнеләр...), әкияттең төп өлөшө, әкияттең азағы, йәғни әкияттең һуңғы өлөшө («Мин унда булдым, һыра әстем», «Бына әкияттәрзең ахыры, ә кем тыңланы - афарин» һ.б.). Әкияттәргә һайлап алыу һәм анализлау «Ғаиләлә кем хужа?» тигән тема буйынса фекер йөрөтөү. Текст йөкмәткеһен һүрәтләү һәм хикәйәһең төп һүзгәре буйынса күзаллау. Укытыусы укыуын тыңлау. Тексты үз аллы укыу. Укылған тексты аңлау. Художестволы әсәрзе ишетеүгә кабул итеү. Һораузарға яуаптар. Әкренләп ижекләп укыузан тулы һүзгәр менән укыуға күсәү. Тынлык билдәләрен айырып укығанда тексты укыу. Укыған теманы, текстың төп фекерен аңлау һәм текстың төп фекерен айырып күрһәтеү (укытыусы ярзамында). Геройзардың кылыктары, вакиғалар, вакиғалар, геройзар өсөн социаль әһәмиәтле хәлдәр тураһында укытыу диалогында катнашыу. Геройзарзы хөрмәтләүсә (укытыусы ярзамында). Укылған текстың төп фекерен билдәләү
«Атай - ғаилә башлығы» (3 сәғ.)	Ф. Сынбулатова. «Атай - ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башкорт халык әкиәте «Кем бай?». Хикәйә әзәби жанр буларак бирелә. Текстың йөкмәткеһе. Хикәйәһең мәғәнәле өлөштәре. Яңы донъя тәржемәһе. Автовокзалдың төп фекере. Әкияттең исеме. Әсәр йөкмәткеһең төп фекерен асқан төп һүзгәр. Әсәрзең иллюстрациялары. Геройзар, улардың кылыктары. Әсәрзең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай - ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә киммәттәренә хөрмәт тәрбиәләү Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Иҫәнбәт. «Иң матур һүз» шиғыры.	Кыскырып укыу. Бүлек һәм әсәр атамаһының мәғәнәһен аңлатыу. Тексты тыңлау һәм уның йөкмәткеһен аңлау.
«Әсәйзәр һәм кескәйзәр»		

(5 сәғ.)

Татар халык әкиәте «Өс кыз».
Ф. Гөбәйзуллина. «Минең әсәйем кем?»
В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез).
Е. Пермяк. «Ете кат үлсә, бер кат киш» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).
Әсәр башының мәғәнәһе.
Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты.
Әсәр геройзари

«Күңел һәм кылыктар
матурлығы иленә
сәйәхәт»
(3 сәғ.)

Н. Игезйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе.
Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһез өйрәк бәпкәһе» әкиәте.
Б. Байым. «Ак тасмалы кыз» хикәйәһе.
Тыуған як тәбиғәтенә матурлығын, тирә-як мөхит күренештәрән тасуирлаусы, шулай ук кешелек мөнәсәбәттәрәнә, кылыктарының матурлығын һүрәтләүсә хикәйәләр.
Кешенә тышкы һәм әске матурлығы.
Акылы, кылығы һәм тышкы матур төрө - кешенә әске һәм тышкы матурлығы индикаторзари.
Тема һәм текстның төп фекерә.
Әсәрзәң авторы һәм геройы.
Авторзңң геройға мөнәсәбәтә.
Укыусының геройға мөнәсәбәтә

Укыған теманы билдәләү, әсәр геройзариң һүрәтләү.
Текстңң йөкмәткәһе буйынса һораузарға яуап биреү, төп фекерзә сағылдырыу, геройзарзңң кылыктарың баһаларға маташыу.
Геройзар һүрәтләмәһе.
Әсәрзәң йөкмәткәһе буйынса фекер алышыу.
Әсәрзән өзөк, тәкдим менән үз фекерәңдә (яуап) нигезләү.
Текста терәк һүззәрзә айырып күрһәтәү.
Тексты мәғәнәһи өлөштәргә бүләү.
Текстңң бер өлөшөн укытыусы етәкс. атайзар. Дөрөс, аңлы рәүештә укый белеү осталығың үстәрәү буйынса әшмәкәрлегәңдә баһалау.
Шиғырзы яттан һөйләү - үзәңдәң һайлауың буйынса
Укыу, аңлы рәүештә йүгерек укыу.
Әсәр йөкмәткәһе менән кызыкһыныу.
Китап укыуға кызыкһыныузы үстәрәү.
Әсәр сюжетының тәржемәһе, геройзарзңң кылыктары һүрәтләнә.
Әсәрзәңгә һүрәттәрзә карау, анализлау, сюжеттың тейешле текст фрагменты менән нисбәтә. Рәсем буйынса хикәйәләү өсөн текстңң терәк һүззәрән айырып күрһәтәү (укытыусы һораузары ярзамында).
Әсәрзәң нимәгә өйрәткәһе тураһында үз фекерәңдә белдерәү, әсәр геройына карата үз мөнәсәбәтәңдә белдерәү, авторзңң геройға мөнәсәбәтән билдәләү (укытыусы ярзамында)

Резерв - 1 сәғ.

2-се класс - 34 сәғ.

Бүлек

Программа йөкмәткәһе

Укыусылар әшмәкәрлегә

«Укы, уйлан, уйлан!» (2 сәғ.)	Ф. Туғызбаева. «Мин - укыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Укы, эшлә, акыллы йый». З. Күскилдина «Канатһыз турғай» Әсәр. Шиғри әсәрзең исеме. Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һызаттары. Әкиәт уйы. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы	Тексты тыңлау: укытыусы йәки әзерлекле укыусы укыған шиғырзы иштергә кабул итеү. Әсәрзәрзең йөкмәткеһен аңлау, һораузарға яуап биреү. Укыу: әсәрзәрзән өзөктө кыскырып укыу (тасманы аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль укыу темпына ярашлы укыу тизлегә). Шиғырзарзан өзөктәрзе тасуири укыу (төркөмдә эшләү). Эстән укыу: әсәрзәрзән өзөктәр укыу, йөкмәтке буйынса һораузарға Яттан укыу. Текска һәм өстәмә мәғлүмәт сығанактарына таянып бирелгән таныш булмаған һүззәрзең һәм һүзбәйләнештәрзең мәғәнәһен аңлау. Һынлы сәнғәт әсәренәң төп идеяларын билдәләү, сағыштырыу
«Халык ижады ынйылары» (2 сәғ.)	бишек йырзари. Б. Искужин. «Әшкәк-бәшкәк» халык уйыны. «Ак тирәк, күк тирәк» халык уйыны. Бармак уйындары. Каса япраксалары. Фольклорзың бәләкәй жанрзари: бишек йырзари, такмактар, халык уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әсәрзәрзең уйы. Әсәрзең сюжет йөкмәткеһе. Халык ижадының тәғәйенләнеше һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте	Фольклор төркөмдәре башкарыуында бишек йырзари һәм такмактары тыңлау. Тыңланған йырзарзың (такмактар, бишек йырзари) төрөн билдәләү Төрлө мәғлүмәт сығанактары менән эшләү: һүзлектәр, дидактик материал, «Такмак нимә ул? Ниндәй такмактарзы беләһегез?». Такмактарзың һәм бишек йырзариның художество үзенсәлектәрен асыклау. Үз аллы укыу. Укыу. Төркөмдәрзә эшләү: бирелгән рифмалар буйынса такмактар ижад итеү. Такмактарзың нимәгә өйрәтеүзәре тураһында фекерзәрен әйттеләр. Башкорт халкының фольклор әсәрзәренәң (тема, төп фекер, геройзар) төп мәғәнәһен һәм тәғәйенләнешен аңлау. Хәрәкәтле уйындарза һәм бармаклы уйындарза катнашыу. Уйын кағизәләрен үтәү. Хәрәкәтле уйындар вакытындағы хәлдә баһалау һәм тейешле положение кабул итеү

«Әкиәт укырға яратам!» (5 сәғ.)	Башкорт халык әкиәте «Төлкө менән әтәс». Дағстандың «Батыр малай» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Аж муйынсак» хикәйәһе (тәржемәсәһе билдәһез). С. Михалков. «Һөзөшөм килә» хикәйәһе (Ш. Биккол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Темаһы һәм әкиәт геройлары. Текстың мәғәнәле өлөштәре. Һәр бүлектә башы, төп өлөшө, азағы, үзенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Вакиға урыны, вақыты, тирә-як мөхит	Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса картиналар өҫтөндә эш. һүрәттәр буйынса әкиәттең йөкмәткене һәм геройҙарын күҙәлтеү. Әкиәттәрҙе яҙырыуға тыңлау. Әкиәтте ишетеүгә кабул итеү. Үҙ аллы укыу. Бында кысҡырып, ролдәр буйынса укыу. һорауҙарҙы тыңлау һәм бирелгән һорауҙың мәғәнәһен аңлау, бирелгән һорауҙарға яуаптарҙы дөрөҫ тултырыу. Әҙәбиәттең иң ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау: хикәйә, әкиәт. Әсәрҙең ыңғай һәм кире геройҙарын таныу һәм уларҙың кылыктары характеристикаһы. Төркөмдәрҙә эшләү: картиналар планын төҙөү, нисбәт Геройҙарҙы әкиәттәргә. Әкиәтте сәхнәләштереүгә катнашыу. Әкиәт, уның геройҙары тураһында үҙ фекереңде әйтеү
«Яраткан шиғырҙарым» (5 сәғ.)	Ф. Туғызбаева. «Әсәйем кулдары» шиғыры. А. Игебаев, «Өйрәнгән ул әзәрғә» һәм «Тыуған яҡ» шиғырҙарын урыҫ теленә тәржемә иткән. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры.	Мәкәлдәрҙең мәғәнәһе өҫтөндә эш. Әсәрҙәрҙең темаһын мәкәлдәр аша күҙәлтеү. Шиғырҙар тыңлау һәм текстарҙы кабул итеү. Шиғыр (әкиәттәр, хикәйә) жанр үзенсәлектәрен билдәләү.

	Ф. Туғызбаева. «Балыксы Айтуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйзең өйө яна» рус халык әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайысқан бутка бишәргән» емеше. Шиғри әсәрзең (рифма, ритм) үзенсәлектәрен кабатлау. Геройзың портретын, кылыктарын, авторзың геройға мөнәсәбәтен һәм укыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүзәр, һүзбәйләнештәр	Укыу. Эстән укыу. Укытыу диалогында катнашыу. Тексты үз аллы укыу. Әкиәттәң мәғәнә өлөштәрен билдәләү (башланғыс, төп өлөшө, азағы). Укытыусы етәкс. милли-үзенсәлекле сағыштырыуларзы, кәүзәләндереүзәрзе айырып күрһәтәү. Сылбыр буйынса берәр һөйләм менән укыу. Укыған тексты аңлау Бизәләше буйынса һорауларға яуаптар, геройларзың кылыктарын анализлау. Текстың төп фекерен асыклау. Әсәй алдында бурыс, хәстәрлек тойғоһон тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башкорт халык ижады ынйылары»	Берлектәге эшмәкәрлектәң максаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөзөмтәләр алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрзе планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә). Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күрһәтелгән алгоритмға ярашлы эзләү. Бәләкәй төркөмдәрзе эшләү, командала эшләү. Эштәң үз өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башкаса фекерзе аңлай белеү. Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотуу һәм үзеңдә контролдә тотуу Әкиәттәге тикшерәү: «Япрактың сәнскеле булыуы мөмкинме?», «Кемдә?». Әкиәт геройларын асыклау. Укытыусы укыуын тыңлау. Укыу диалогы: ни өсөн әкиәт (хикәйә)? Укыу эстән. Был максатка өлгәшер өсөн, һез нимә эшләй алаһығыз? Текстың төп фекерен асыклау.
«Тәбиғәт - беззең матурлығыбыз һәм байлығыбыз» (2 сәғ.)	А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игезйәнова. «Тирәк» хикәйәһе. Төп һүзәр буйынса геройларзы асыклау. Әзәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү	

**«Матур эш итеүсе
матур»
(6 сәғ.)**

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең ғәйебе нимәлә?».
С. Якупов. «Кем мактансык?»
А. Йәғәфәрова. «Дуслык менән шаярмайзар»
хикәйәһе.
Ф. Исәнғолов. «Һызар менән уйнарга яраймы?»
Улар безгә «кыззар менән уйнарга мөмкинме?»
тигән һораузар өстөндә фекер йөрөтөргә тәкдим
итте.
А. Толстой. «Кандала».
Ф. Исәнғолов. «Ғәбиттең сере нимәлә?».
Ж.Кейекбаев. «Оморзак бабай» хикәйәһе.
Текстың сюжетлы төзөлөшө.
Сюжеттың үсеше (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп
әһәмиәтле эштәрҙе башкарыу, вакифаларҙың
тамамланыуы; вакифаларҙың ваҡыты һәм урыны).
Төп һүҙҙәр төп эстәлеген сағылдыра.
Тексты кайтанан һөйләү планы.
Һөйләшеү кыскартылған.
Ролдәр буйынса укыу өсөн фрагмент.
Ролдәр буйынса укыу өсөн тасуирлау саралары
(темп, интонация).
Әсәрҙең тәрбиәүи һәм үстөрөүсә әһәмиәте

**«Тыуған йортом, ерем -
күнел яктыһы»
(4 сәғ.)**

Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры.
Р. Янбулатова. «Баш кала шундай матур»
шиғырын.
З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе.
А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыз» хикәйәһе.

Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен таныу.

Ижади эште парлап башкарыу: дуҫ өсөн әкиәт буйынса һораузар
төзөү, яуаптар.

Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү

Укытыусы укыуын тыңлау.

Әсәрҙәре (Ф.Исәнғолов, А. Толстой, Ж.Кейекбаев) авторҙарына
кызыкһыныу белдерәү.

Интернет селтәрәндә укытыусының һорауҙары буйынса әсәр
авторҙары хаҡында мәғлүмәт эزلәү.

Үз - үзәндән укыу, абзацтар буйынса тасуирлау укыу.

Укылған әҙәби әсәрҙәргә анализ: теманы, төп фекерҙе, эш-
хәрәкәттәрҙең эзмә-эзлеләген, художестволы тасуирлау сараларын
билдәләү.

Әсәрҙәр буйынса тиҫтерҙәре менән бәхәстәрҙә катнашыу, үз
карашын белдерәү.

Әсәрҙәрҙе планға ярашлы тәржемә итеү.

Әсәрҙәрҙең кыскаса хикәйәһе.

Коллектив эш: авторлыҡ позицияһын аңлатыу.

Парлы эш: геройҙарҙы сағыштырыу, уларҙың кылыҡтарын
анализлау. Укығандарҙы әхлаки яҡтан тәрбиәләү, геройҙарҙың
кылыҡтарын әхлаки нормалар менән сағыштырыу. Сәләмәт йәшәү
рәүешенең файҙаһын аңлау.

Геройҙарҙың кайғыһын уртаҡлашыу, уларҙың тойғандарын тойоу,
әсәр геройҙарына ярҙам итеү

Укытыусы башкарыуында әсәрҙәр тыңлау.

Әсәрҙәрҙе ишетептә кабул итеү.

Әсәрҙәр теманы билдәләү.

Башкортостан Республикаһының баш калаһы тураһында
презентация, слайдтарҙы анализлау.

Эстән укыу.

В. Исхаков. «Үгәй инә үләне», «Бәпембә»
 шиғырлары.
 Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры
 (тәржемәсене билдәһез).
 Сюжеттың айырмалығы һәм окшашлыгы,
 әсәрҙәрҙең тематикаһы.
 Әсәрҙең икенсе дәрәжәләге персонаждары.
 Геройҙың портреты.
 Геройҙарҙың карарҙары кабул ителде.
 Авторҙың, укыусының һәм укытыусының әсәр
 геройына мөнәсәбәте.
 Әсәрҙең тасуирлау теле: тасуирлама.
 Милли үзенсәлектә һүрәтләүҙәр
 Н. Игезйәнова. «Янғын» хикәйәһе.
 Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт»
 шиғыры.
 Г. Якупова. «Ярғанат» хикәйәһе.
 Г. Ситдикова. «Сер» хикәйәһе.
 Әсәрҙең мәғәнәүи өлөштәренән сәбәп-тикшереп
 бәйләнеше.
 Һәр мәғәнә өлөшөнөн терәк, төп һүҙҙәр һәм
 һүрәттәр.
 Һәр мәғәнә өлөшөнөн темаһы.
 Тексттың қыскаса йөкмәтке планы.
 Тексттың қыскаса йөкмәткәһе.
 Языуылар кешенең тормошонда (уңышында)
 хеҙмәттең әһәмиәте тураһында
 «Башкорт языуылары тыуған як тураһында»
 «Байлыҡ, муллыҡ,
 именлек - ныкышмалы
 хеҙмәт емеше»
 (4 сәғ.)
 Проект эше
 (1 сәғ.)

Шиғырҙарҙы қысқырып укыу.
 Телдең тасуирлау сараһын билдәләү: тасуирлау.
 Әсәрҙең йөкмәткеһен анализлау.
 Яуапты тест тәкдими менән нигеҙләү. Текста йәки шәхси тәҗрибәгә
 таянып, үз фекереңдә белдереп.
 Укытыусы тәкдим иткән художестволы-лингвистик мини-
 тикшеренеү планы буйынса уҙғарыу
 Укытыусы башкарыуында әсәрҙәр тыңлау.
 Мәкәлдәрҙең әсәр йөкмәткеһенә нисбәте.
 Үз аллы укыу.
 Бер һөйләмдән қысқырып укыу. Әсәр геройҙарын автор һүҙҙәре
 менән танып белер, ыңғай һәм кире геройҙарҙы асыҡлау.
 Әсәр буйынса диалог ойштороу өсөн телмәр шарттарын тыуҙырыу,
 әңгәмәһен тыңлай һәм диалог алып бара белер оҫталығын үстереп,
 үз фекереңдә дәлилләү.
 Кешеләр тормошонда хеҙмәттең әһәмиәтен билдәләү.
 Коллектив эш: әсәрҙең планын төҙөү. Эш һөйөһөнлек тәрбиәләү
 Берлектәге эшмәкәрлектен максаттарын һәм бурыстарын билдәләү.
 Һөҙөмтәләргә алыу өсөн укыу бурыстарын хәл итер буйынса эштерҙе
 планлаштырыу (укытыусы етәкселегендә).
 Тәкдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға
 ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү.

Резерв - 2 сәғ.

Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү.
Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә,
башкаса фекерзе аңлай белеү.
Үз укыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үзеңде контролдә тотоу

3-сө класс - 34 сәғәт.

Бүлек
«Белем көнө»
(1 сәғ.)

Программа йөкмәткеһе
С. Әлибаев. «Без өсөнсөгә күстек» шиғыры.
М. Кәрим. «Укытыусыға» шиғыры.
Шиғри әсәрзең (ритм, рифма, рифм төрзәре)
үзенсәлектәрен кабатлау. Шиғырзар тематикаһы.
Төп фекер (кабатлау)

«Көзгө қояшы йөзә
зәңгәр күктә»
(5 сәғ.)

М. Кәрим. «Көз» шиғыры.
Р. Бикбаев. «Көз» шиғыры.
А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры.
Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе.
Д. Талхина. «Дуҫтар көз каршылай» хикәйәһе.
Кинйәбулатова. «Көз еткәс» шиғыры.
А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын.
М. Ғәлиев. «Коштарзың йыйылышы» әкиәте.

Укыусылар эшмәкәрлеге
Укытыусыны тыңлау һәм кабул итеү.
Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау.
«Беззең класс» темаһына диалог алып барыу.
Каникулдар тураһындағы кыска хикәйәләү монологик фекерзәр
формаһындағы тәһсәраттарзы яктыртыу.
Үз фекерен дәрәҫ һәм нигеҙле белдереү. Туған телдә диалог алып
бара белеү.
Шиғырзарза художестволы тасуирлау сараларын билдәләү.
Укыу эстән.
Шиғырзы тасуири укыу.
Укытыусы хезмәтенә ихтирам тойғоһо тәрбиәләү.
Текстарза бирелгән мәғлүмәтте кабул итеүгә һәм аңлауға
ылыктырыу
Укыған әсәрзең төп фекерен аңлау, әсәр темаһын билдәләү.
Презентацияны карау һәм уның нигеҙендә диалог төзөү, диалогта
цитаталар кулланыу.
Телдәге художестволы тасуирлау саралары тексында билдәләү:
сағыштырыу, сағылдырыу.
Окшаш йәки окшаш хәлдәрзе процестарзың, вакиғаларзың үсәшеү
ихтималлығын һәм уларзың эземтәләрен күзаллау.
Тема буйынса өстәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанактарын,
һанлы белем биреү ресурстарын файзаланыу.

«Башкарған эштәр һүзәргә карағанда күберәк һөйләй» (4 сәғ.)	Әсәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет Һызаттары. Авторлыҡ позицияһы. Гәзит укыуының карашы. һүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүзәләндерәү. Цитата Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә сокор казһан, үзәндең төшөрһөн» хикәйәләре. К. Даян. «Өзөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?». Н. Игеҙйәнова. «Актырнак» хикәйәһе.	Әсәрҙе тасуири укыу. Әсәрҙән өзөктәр укыу. Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү. Кеше тәбиғәттең бер өлөшө булыуын аңлау
«Рус языуыларының әсәрҙәре» (6 сәғ.)	Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлыҡ позицияһы (кабатлау). Геройзарҙың кылыктарын анализлау. күсереп ултыртыу мотлак. Балала киммәтле ориентирзар формалаштырыу М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәһе билдәһеҙ). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән куяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмри тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хақында әкиәт» (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәһе билдәһеҙ). «Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән куяндар» әсәрҙәренәң дөйөм тематикаһы. Шиғыр- монолог. Геройҙың һөнәрҙәр тураһында шиғыр	Әсәр язмаларын тыңлау. Төп фекерҙе аңлау. Әсәрҙәргә үз аллы укыу. Әсәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен билдәләү. Әсәрҙәргә тасуири укыу. Художестволы текстар интерпретацияһы һәм анализының ябай алымдарына эйә булыу. Геройзарҙың кылығын әхлаки баһалау һәм уны һигезләү. Геройға ауыз-тел характеристикаһын бирәү, геройзарҙың кылыктарын анык баһалау. Геройзарҙың кайғы уртаклашыуы, хис-тойғолар белдерәү. Әңгәмәһегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә. Йәшәү өсөн киммәтле ориентирзар булдырыу. Әхлаки киммәттәргә ылыҡтырыу Әсәрҙе үз аллы укыу. Вакиғалар үсешен күзәтеү, әсәрҙе мәғәнәһи өлөштәргә бүлөү, план төзөү. Текста художестволы-һүрәтләү сараларын билдәләү һәм уларҙы телгә әйләндерәү. Әкиәт геройзарын билдәләү. Әкиәттәргә, геройзарҙың кылған эштәренә анализ яһағанда сәбәпсе- тикшереү элементһен урынлаштырыу. Әсәрҙәргә тасуири, йүгерек укыу. Әсәр йөкмәткеһен план буйынса тәржемә итеү. Текстар менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табыу һәм төзөтөү. Укығандарҙы әхлаки яктан ориентирлау, геройзарҙың кылыктары менән әхлаки нормалар һисбәте. Тәбиғәткә, бөтә йәнлектәргә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Уға зыян килтергән ғәмәлдәргә кабул

	фекерзәре. Әзәби әкиәт. Шиғырзарзағы әкиәт. Шиғырзарза әкиәттәр рифмаһының үзенсәлектәре	итмәү, кайғы уртаклашыу, хөрмәт һәм игелек сағылдырыу. Әзәби әкиәттәң үзенсәлектәрен айырыу. Шиғырзарзағы әкиәт менән танышыу
Проект эше (1 сәғ.)	«Бәтә һөнәрзәр зә мөһим»	Укытыусы тәкдим иткән билдәле бер алгоритм (план) буйынса проект эштәрен башкарыу. Бәләкәй төркөмдәрзә, командала эшләү. Мәғлүмәт алыу сығанактарын билдәләү. Ижади һәм эзләү-тикшеренеү характерындағы проблемаларзы хәл итеү алымдарын табыу һәм үзләштереү. Проект эшенең темаһына ярашлы текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу һәм анализлау. Тирә - яктағыларға ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтеү. Хезмәткә һәм уның һөзөмтәһенә мотивацияны үстереү. Класс алдында сығыш яһау. Үз өлөшөндө дөйөм һөзөмтәгә баһалау Әсәрзә вакиғалар үсеше ихтималлығын күзаллау. Укылған әсәр, уй, уның төп фекере темаһын аңлау. Әзәбиәт теорияһының туған телдең һынлы һәм тасуирлау сараларын (сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу) һәм элементар төшөнсәләрен (пейзаж, ритм, рифма) билдәләү. Эстән укыу. Әсәрзә тасуири укыу. Һайланма укыу. Әсәрзән өзөктәр укыу. Әсәрзән ыңғай һәм кире геройзарын билдәләү, геройзарзың кылыктарын анык баһалау, уларзың портретына характеристика биреү, авторзың һүзәрән файзаланып геройзарзың характеристикаһы. Әсәр йөкмәткәһен тәржемә итеү. «Башкортостанда кыш» темаһына диалог, хайуандарзың, коштарзың тәбиғәтен һәм кышкы тормошон, балаларзың кышкы
«Тәңкә-тәңкә карзар яуа...» (4 сәғ.)	Н. Нәжми. «Кыш». Ш. Бабич. «Кышкы юлда». М. Садикова «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биккол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафикова. «Ни өсөн кыш кырыс холокло?». Һынлы-һүрәтләү тел сараларының кабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторзың һүзәрәнә таянып, геройзарға анализ яһау	

«Өйөм, илем, халкым - Н. Нәжми. «Родина» шиғыры.
 минең киләсәгем» Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе.
 (6 сәғ.) Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил кайзан башлана?».
 «Ай, Уралым, Уралым!» кобайыры.
 Ғ. Хөсәйенов. «Башкортостан» хикәйәһе.
 К. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры.
 Р. Ниғмәти. «Ватан...».
 Ү. Сирбаев. «Самат олатай кайындары», «Ололар
 һүзе - асылдың үзе» хикәйәләре.
 Башкорт халыҡ йыры «Урал».
 Р. Бикбаев. «Өфө - баш кала» шиғыры.
 Б. Рафиков. «Курай» хикәйәһе.
 Башкорт халыҡ ижады. Кобайыр. Башкорт халыҡ
 йыры.
 Башкорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы
 башкарыусылар, билдәле курайсылар

«Донъя халыктары
 әҙәбиәте»
 (5 сәғ.)

Э. Хемингуэй. «Карт менән диңгез» повесы (өзөк).
 (Г. Ғиззәтуллина тәржемәһе).
 О. Уайльд. «Йондоз-малай» әкиәте (Г. Ситдикова
 тәржемәһе).

уйындарын, кышкы байрамдарҙы тасуирлау.
 Әңгәмәсенә яуабын баһалау.
 Эстетик киммәттәргә ылыҡтырыу.
 Тәбиғәткә һаксыл караш тәрбиәләү.
 Интернет селтәрәндә башкорт халқының боронғо кәсебе - һунар
 тураһында мәғлүмәт эзләү
 Класташ башкарыуында әсәрҙе тыңлау.
 Уҡылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау.
 Тел средстволары тексында художестволы тасуирлау билдәләмәһе
 (кәүҙәләндереп, сағыштырыу).
 Үз аллы уҡыу.
 Билдәләнгән максатка ярашлы, һайлап уҡыу.
 Төшөнсәләргә билдәләү: башкорт халыҡ ижады, кобайыр.
 Текстарҙы классификациялау өсөн билдәләр билдәләү, һайлауынды
 нигеҙләү.
 Текстар менән эшләгәндә хаталарҙы табыу һәм төҙөтөү.
 Республикабыҙдың тарихын, Башкортостан Республикаһының
 күренекле курайсыларын беләү.
 Башкорт халыҡ йырҙарын тыңлау.
 Үзенә этник һәм милли сығышын аңлау, күп милләтле Рәсәй
 йәмғиәте киммәттәрен формалаштырыу.
 Үз Тыуған иленә өсөн ғорурлыҡ тойғоһо, башка кешеләргә физик
 һәм әхлаки зыян килтереп, йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын
 кабул итмәү тәрбиәләү.
 Өлкәндәргә карата ихтирам тәрбиәләү.
 Башкорт халқының тарихына, билдәле шәхестәргә, башкорт
 халқының тарихына ғорурлыҡ, хөрмәт, кызыкһыныу тәрбиәләү.
 Башкорт балалар әҙәбиәтенә зур булмаған художестволы әсәрҙәре
 жанрҙары - хикәйә, повесть.
 Төрлө жанрғағы әсәрҙәргә сюжетын күҙәтәү. Үз аллы уҡыу.
 Ролдәр уҡылыу.
 Телдә художестволы тасуирлау сараларын, әкиәттәргә жанр

Проект эше (1 сәғ.)	Гримм кәрзәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сыскан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Буракаева тәржемәһе). Донъя халыктары әкиәттәренәң үзенсәлектәре (башкорт халык әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сыскан балаһы Пик-Пик» - бер кемдәң ярҙамһыз тормоштоң аҡылына өйрәнгән кыйыу һәм аңлы тураһында яҡшы тарих. «Бремен музыканттары» - данлы Бремен калаһына юлланырға қарар иткән һәм урам музыканттары булып киткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоз малай» һәр кемгә изгелек менән қарарға өйрәтә. Повесть. Оло йәштәгеләр һәм диңгез тураһындағы повестың мәғәнәһе «Һүрәттәрҙә хайуандар тураһында әкиәт геройҙары»	үзенсәлектәрен билдәләү. Әкиәттәр төрөн билдәләү. Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса һүрәттәрҙә һайлау. Әкиәттәр буйынса йәнһүрәттәр қарау һәм анализлау. Сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үҙеңдәң һәм башқа халыктарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәттә һәм художество мәҙәниәтенә кызыкһыныуҙы ылыҡтырыу. Кеше тормошонда хеҙмәттең киммәтен аңлау, төрлө һөнәрҙәргә кызыкһыныу. Улар кыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныҡышмалылыҡ, зирәклек, берҙәмлек төшөнсәләрен тикшерә. Башқаларға қарата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү. Максатқа ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын қабул итеү, уға ирешеү буйынса эш планын (ролдә бүлеү, процесты һәм уртақ эшмәкәрлек һөҙөмтәһен тикшереү) коллектив билдәләү. Тәқдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Бәләкәй эшсә төркөмдә катнашыусыларға етәкселек итергә, йөкләмәләрҙә үтәргә, уларға буйһонорға әзерлек күрһәтеү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башқаса фекерҙә аңлай белеү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәттә аңлауға ылыҡтырыу, эстетик зауыҡ формалаштырыу. Үз - ара хөрмәт тәрбиәләү
--------------------------------	---	---

Резерв - 1 сәғ.

4-се класс - 34 сәғәт.

Бүлек

Программа йөкмәткәһе

Укыусылар эшмәкәрлегә

«Мәктәбем минең
тыуған йортом»
(2 сәғ.)

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры.
С. Әлибаев. «Кояшлы китап».
Ф. Ғөбәйзуллина. «Мәктәбемә» шиғыры.
З. Бишева. «Кояш нимә ти?»
Шиғыр-монолог, мөрәжғәт, шиғыр-диалог.
Әсәр тематикаһы, идея.
Шигри әсәрҙең уйы.
Лирик герой.
Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйзары.
Укыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе

«Дустарыңдың кәзерен
бел!»
(5 сәғ.)

М. Ғафури. «Кыр казы» хикәйәһе.
Д. Бүләков. «Яңы дуҫ».
Г. Юнысова. «Әсәйем һүззәре».
Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлык».
Р. Байбулатовтың «Күгәрсеңдәр утрауы».
Ю. Ильясова. «Сәтләүек-кыҙ» әкиәте.
Башкорт язуһы М. Ғафури.
Уның ижад юлы (кыскаса мәғлүмәт).
Дуҫлык хақында хикәйәләр.
Хикәйәләге вакиғаларҙың ваҡыты һәм урыны.
Исеме, мәғәнәһе өлөштәре, әсәрҙең идеяһы
(кабатланыу).
Авторҙың, укыуһының, укытыуһының әсәр

Клашаш башкарыуында йәки үз аллы укыуға әсәрҙе тыңлау.
Билдәләнгән бурыска ярашлы, һайлап укыу әсәрҙең тематикаһын
һәм идеяһын билдәләргә тейеш.
Әсәрҙең интерпретацияһы.
Геройҙарҙың кылыктарын тикшереп һәм баһалау.
Лирик геройҙың төп фекерен, кәйефен һәм кисерештәрен билдәләү.
Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжғәт, шиғыр-диалог билдәләрен,
шиғыр төҙөү үҙенсәлектәрен билдәләү.
Әсәрҙең тасуирлау сараларын (синоним, антоним, эпитет,
сағыштырыу, кәүзәләндереп, метафора) өйрәнеү өстөндә эш.
Шәхесте үстереп китаптың роле һәм тәғлимәттең шәхси
мәғәнәһен аңлау.
Укыу эшмәкәрлегенә мотивация.
Укытыуһыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәт тойғоһо тәрбиәләү

Тексты сағыу итеп йүгерек укыу.
Мәғлүмәттә, геройҙарҙың кылыктарын, текста бирелгән
вакиғаларҙы эмоциональ кабул итеү һәм аңлау.
Эзләү буйынса һайланма укыу күнекмәләренә эйә булыу. Укыған
кешенең ниәтен билдәләү.
күсереп ултыртыу мотлак.
Уларҙың кылыктарын баһалау.
Текстың йөкмәткәһе буйынса һорауҙарҙы дөрөҫ билдәләү һәм
уларҙы әңгәмәһегә бирә белеү.
Уның яуабын тыңлау һәм баһалау.
Әсәрҙең ролдәре буйынса тасуирлы укыу, уларҙы сәхнәләштереп.
Башкорт телендә диалог алып бара, әңгәмәһенә тыңлай һәм ишетә,

	геройына мөнәсәбәте. Вакигаларзы, геройзарзың кылыктарын тикшереп һәм баһалау. Геройзың портреты төшөрөлгән. Әсәрзең тәрбиәүи әһәмиәте	башкаса фекерзе аңлай, уның менән килешкән осракта, әсәр йөкмәткеһенән факттар менән нигезләп, үз фекеренде тыныс яклай белеү. Әсәр геройзарына, дустарына, класташтарына карата кайғы уртаклашыу, изгелекле ярзам күрһәтеү. Башка кешеләргә физик һәм әхлаки зыян килтереп үгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын кабул итмәү Йүгерек һәм сағыу укыу. Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Геройзың кылыктарын (кылған ғәмәлдәрен) күзәтеү, уның кылыктарын башкаларзың эштәре менән сағыштырыу. Үзендең тормош тәҗрибәңә таянып һәм өйрәнелгән факттар нигезендә һығымта (һығымта) яһарға мөмкин. Телдән нәфис тасуирлау саралары тексында билдәләү һәм уларзы телмәрзә кулланыу. Әсәрзең логик-мәғәнәүи өлөштәрен, темаһын һәм сюжетын, геройзарзы һәм уларзың кылыктарын билдәләү. План төзөү һәм йөкмәткеһен үзгәртеү. Һеззә тирә-яктағы ысынбарлыктың матди һәм рухи киммәттәренә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Өлкәндәрзең, шул иҫәптән укытыусыларзың укыу эшмәкәрлегә һәм хезмәтә һөзөмтәләрен анык баһалау. Хезмәттең кешелектең бөтә матди һәм рухи байлыктарының нигезе булыуын аңлау. Укылған әсәрзәр нигезендә коммуникатив бурысты иҫәпкә алып (төрлө адресаттар өсөн) телдән һөйләү язмаһын калдырыу Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Әзәби мини-тикшеренеү процесында катнашыу, бурыс куйыу һәм уны хәл итеү. Әзәби тикшеренеү эшмәкәрлегә максаттарын һәм бурыстарын кабул итеү һәм һаклау, уны тормошка ашырыу сараларын эзләү һәм яңы алымдарын кулланыу һәләтенә эйә булыу.
«Кешене хезмәт бизәй» (4 сәғ.)	Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әсәре. М. Әхмәтшиндың «Кәрәзле бал» спектакле. Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе. Әсәр авторы. Уның әсәренең үзенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройзар (шәхестәр), уларзың кылыктары (кабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларзың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хезмәттең әһәмиәте	
«Ышаныслы, көслә һәм уңышлы кеше булып калыуы еңелме?» (5 сәғ.)	Н. Ғәйетбаев. «Акбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайзары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерзә бишә» хикәйәһе. Л. Якшыбаеваның «Актырнак». Художество жанрзары үзенсәлектәре (хикәйә,	

	экият). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үзенсәлегә, сюжеттар төзөү һ.б. Геройзарзың темалары, идеялары, кылыктары окшаш. Авторзар һөйләүзәрәндә, халык, автор экияттәрәндә изгелек һәм яуызлык темаһы. Геройзарзың кылыктары әхлак күзлегенән сығып башкарыла. Языусыларзың кешенең шәхси сифаттарын үстөрөү тураһында әсәрзәрә	Һайлап һәм эзләп укыу. Һығымта яһау. Телгә карата тәһсирлелек сараларын кабул итеү һәм уларзы телдә урынлы кулланыу. Әхлак күзлегенән геройзарзың кылыктары, геройзың кылыктары тураһында үз фекерен дәлилләү. Вакиғалар үсешен күзәтеү һәм әсәрзең мәғәнәһи өлөштәрән билдәләү, уларзың нигезен, планын төзөү һәм текст йөкмәткеһен һөйләү. Әсәрзең ыңғай геройзары миғалында хәүефһез сәләмәт йәшәү рәүешенә кулайлама төзөү. Ижади хезмәткә, уның һөзөмтәһенә, халык байлығының матди һәм рухи киммәттәрәнә һаксыл мөнәсәбәткә дәртләндерәүзе үстөрөү Әсәрзе үз аллы укыу һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Художество жанрзары темаһын аңлау, идея тәрәнлегә. Поэманың һәм хикәйәнәң художество үзенсәлектәрән, текстың структураһын, телдең художестволы тасуирлау сараларын билдәләү һәм аңлау, уларзы телдән һөйләүзә урынлы кулланыу. Һораузы дөрөс формалаштырыу һәм әсәрзе интерпретациялау барышында уны әңгәмәсегә бирә белеү. Әңгәмәсенәң яуабын баһалау. Әсәрзән өзөктәр укыу, һайлап укыу. Тәһиғәткә, матди һәм рухи киммәттәргә һаксыл мөнәсәбәт тәрбиәләү, тыуған төйәктең эшһөйәр һәм рухи яктан көслә халкына ихтирам тәрбиәләү
«Тыуған ерем минең!» (4 сәғ.)	А. Игебаев. «Кәзерле тыуған ерем!» шиғыры. «Урал» поэмаһы (өзөк). Я. Хамматов. «Салауат» романынан өзөк. Ф. Исәнғолов. «Басыузағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал кояшы», «Тыуған ерем минең» Тыуған як тураһында шиғырлы әсәрзәр. Тәһиғәт кинлектәрән, тыуған яктың эшһөйәр, рухи яктан көслә халыктарын данлау. Поэманың (шиғриәттең) художество жанрзары, хикәйә. Уларзың текст структураһы үзенсәлектәрә. Әсәрзәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрзарының идея, уй-ниәттәрә тәрәнлегә	
«Тыуған илендең тарихын бел!» (4 сәғ.)	М. Кәрим. «Беззең өйзөң йәме» (өзөк), «Билдәһез һалдат» повестары. Ф. Акбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғызбаева. «Икмәк» шиғыры. Художество жанрзарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенәң	Укылған әсәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тыуған илең, тыуған төйәгең тарихына кызыкһыныу уятыу. Тарихи мәғлүмәт сығанағын һайлау эшмәкәрлектең темаһына һәм максатына ярашлы: дәреслек, һүзлек, белешмә, энциклопедия, интернет селтәрә һәм башкалар. Бирелгән алгоритмға ярашлы, кәрәкле сығанақта асыктан-асык бирелгән мәғлүмәтте табырға.

«Рус һәм сит ил
языусыларының
әсәрзәре»
(8 сәғ.)

художество һәм структура үзенсәлектәре.
Повестың мәғәнәле өлөштәре.
Ошо художество жанрындағы вакиғалар урыны
һәм вакыты

А. Пушкин. «Балыксы һәм балык хақында әкиәт»
(А. Йәғәфәрова тәржемәһе).
А. Чехов. «Акмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсәһе
билдәһеҙ).
Бианки В. «Кәжүк балаһы» (тәржемәсәһе билдәһеҙ).
Михалковтың «Китап һөйөүсә» (К. Даян
тәржемәһе).
Ш. Перро. «Кызыл калпак» әкиәте - А. Йәғәфәрова
тәржемәһе).
Гримм кәрзәштәр. «Акыллы көтөүсә» әкиәте
(тәржемәсәһе билдәһеҙ).
«Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсәһе
билдәһеҙ).
А. Ванаг. «Аккош» хикәйәһе (тәржемәсәһе
билдәһеҙ).
Рус классиктарының һәм донъя әзәбиәтенә
әсәрзәре.
Авторзәр әсәрзәренәң сюжет үзенсәлектәре.
Әсәрзәр идеяларының берзәмлегә - изгелек
яуызлыкты еңә.

Төрлө укыу төрзәрен кулланыу - танышыу, өйрәнәү, һайлап алыу,
әзләү юлы.
Мөһим һәм дөрөс булмаған мәғлүмәттә үз аллы йәки укытыусы
тәкдим иткән тикшерәү ысулы нигезендә таныу (һүзлектәр,
белешмәләр ярзамында). Башкорт художестволы тасуирлау тел
сараларының үзенсәлектә үзенсәлектәрен аңлатыу.
Төрлө социаль хәлдәрзә өлкәндәр һәм тиҫтерзәр менән
хезмәттәшлек итеү, конфликт тыузырмау, бәхәслә хәлдәрзән сығыу
юлдарын табыу, төрлө фекерзәр булыу мөмкинлеген таныу
осталығын үстәрәү.
Тыуған яғыңдың, тыуған ерендәң тарихын беләү, хөрмәт итеү.
Әсәрзә үзаллы укыу күнекмәләрен тәрбиәләү. Һайланма укыу.
Әсәрзә интерпретациялау осталығын үстәрәү.
Портреттың, геройзәр кылыктарының тулы характеристикаһы һәм
тегә йәки был вакиғаларға мөнәсәбәтендә белдерәү.
Авторзың художестволы уйзәрүн билдәләү.
Әсәрзәрзәң композицион үзенсәлектәрен анализлау. Вакытка,
вакиғалар, ситуациялар килеп сыккан урынға һ.б. ярашлы төрлө
художество жанрзәрының сюжет линияһын күзәтеү.
Рус языусылары һәм донъя әзәбиәте әсәрзәренә кызыкһыныузы
үстәрәү.
Рәсәй граждандар берзәйлеген, художество мәзәниәтенә хөрмәтлә
мөнәсәбәттә һәм кызыкһыныузы, төрлө сәнгәт төрзәренә, үз
халкының йолаларына һәм ижадына һизгерлектә булдырыу

Проект эше (1 сәғ.)	Сағыштырыулардың, көзделгендерің, метафоралардың милли үзінсізге, улардың нәфис күзгеге әлеміне. Әр геройы: уның портреті, телме, қылықтары, үй-қарың. Әрзін композицион үзінсіздері. Қар көрген (монолог). Геройлар диалогы. Қыңлы сәңгәт кезе Мостай Қарымдін «Беззін өйзін йәме» повесы бұйынса төшөрәлгән «Кеңлекәш» фильмы хақында	Шәхси йәки төркөмлө проект эше өстөндә эшмәкәрлек ойштороу. У этаптарын азымлап тормошка ашырыу планын төзөү. Берлектәге эшмәкәрлек максаттарын һәм бурыстарын қабул итеү. Максатқа ирешеү бұйынса коллектив эш планын төзөү (ролдәрзе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртак эш һөзөмтәһен тикшерергә). Парлап, бәләкәй төркөмдәрзе, командаларза эшләү. Бәләкәй эшсе төркөмдә катнашыусылар менән етәкселек итергә йәки йөкләмәләрзе үтәргә, буйһонорға әзер булыу. Эштең үз өлөшөн яуаплы үтәү. Клас алдында сығыш яһау
Резерв - 1 сәғ.		

Укытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурс яктан тәмин итеү

Уөытыу-методик кулланмалар

1. Аллабердина М. Р. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») 3 для классаобщеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 155 с.

2. Иксанова Р. М., Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 1 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 137 с.

3. Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 2 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

4. Мавляирова А. Т. Зайниева Р. А. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Методические указания к учебнику «Әзәби укыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения– Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

Өйрәтеү материалдары

1. Башкорт халык ижады. Беренсе китап. Йырзар. – Өфө: Башкортостан китап нәшриәте, 2008. – 318 б.

2. Башкорт халык ижады. 8-се том. Эпос: иртәктәр һәм эпик кобайырзар. – Өфө: Китап, 2006. – 492 б.

3. Башкорт халык ижады. 11-се том. Новеллистик әкиәттәр. – Өфө: Китап, 2008. – 568 б.
4. Ураксин З. Г. Фразеологический словарь башкирского языка. – Обновлённый, 2-ой выпуск. – Уфа: Китап, 2006. – 344 с.
5. Русско-башкирский словарь. В 2-х т. / под ред. З. Г. Ураксина. – Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005. – Т. I – 808 с.; Т. II – 680 с.
6. Галяутдинов И. Г Башкирские народные детские игры. – Уфа: Китап, 2002. – 248 с.
7. Башкирское народное творчество: Фольклор обычаев. Т.1. / Составитель. А. М. Сулейманов. – Уфа: Китап, 1995. – 560 с.
8. Хөсәйенов Ғ. Б. Башкорт әзәбиәтенең поэтикаһы. Беренсе китеп. Теоретик поэтика / Ғ. Б. Хөсәйенов – Өфө: Ғилем, 2006. – 403 б.
9. Хөсәйенов Ғ. Б. Әзәбиәт ғилеме һүзлеге. – Өфө: Китап, 2006. – 248 б.
10. Хадыева Р. Н. Этнолингвистический словарь башкирского языка. – Уфа, 2002. – 176 с.
11. Әхмәтйәнов К. Ә. Әзәбиәт теорияһы. – Үзгәрешле 3-сө басма. – Өфө: Китап, 2003. – 392 б.

Мәғлүмәт ресурстары

12. Башкирское издательство «Китап» им. З. Биишевой // URL: <http://www.kitap-ufa.ru/information/elektronnye-uchebnye-posobiya.php> (дата обращения: 3.07.2022).
13. Башкортса википедия. Ирекле энциклопедия // URL: https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88_%D0%B1%D0%B8%D1%82 (дата обращения: 3.11.2021).
14. Башкорт теле // URL: <http://tel.bashqort.com> (дата обращения: 3.11.2021).
15. Отдел башкирской литературы и краеведения // URL: <http://www.bashnl.ru/en/o-biblioteke/struktura-biblioteki/otdel-bashkirskoy-literatury/> (дата обращения: 03.07.2022).

16. Сайт изучения башкирского языка // URL: <http://tel.bashqort.com>
(дата обращения: 03.07.2022).
17. Сайт национальной библиотеки им. Валиди // URL:
<http://www.bashnl.ru> (дата обращения: 03.07.2022).
18. Электронные учебники // URL: <http://in-yaz-book.ru/bashkir.shtml>
(дата обращения: 03.07.2022).